

ศึกษาบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกา ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

A Study of Lay Person's Role in Promoting Buddhism as Found in Theravada Buddhism Scriptures

อุดมศักดิ์ นิภาเกษม, เยื้อง ปั่นเหน่งเพ็ชร์

Udomsak Nipakasem, Yueng Pannengpetch

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

พิरणานูวัตน์ ชื่นวงศ์

pirapanuwat chuenwong

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Chiang Rai Rajabhat University.

Corresponding Author, E-mail: unipaksem1908@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และ 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของจิตตคหบดีและพระนางสามาวดี โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัย พบว่า

การส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเด่นๆ มี 5 ด้าน คือ (1) ด้านศึกษาธรรม (2) ด้านการปฏิบัติธรรม (3) ด้านการเผยแพร่ธรรม (4) ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนา และ (5) ด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของจิตตคหบดีและพระนางสามาวดี ทั้งสองท่านมีการศึกษาธรรมครั้งแรกจากการรับฟังธรรมจากพระอรหันต์ และหญิงรับใช้ซึ่งฟังมาจากพระพุทธเจ้าแล้วนำมาถ่ายทอด ด้านการปฏิบัติธรรม ทั้งสองท่านปฏิบัติตนตามหลักอุบาสกธรรมและอุบาสิกาที่ดีและปฏิบัติตนตามที่มีศีลสมบรูณ์สมาธิ และปัญญาตามมรรคผลที่ได้รับจากการฟังธรรมจนบรรลุอนุคามิและโสดาบัน ด้านการ

เผยแผ่ธรรมจิตตคหบดีได้เผยแผ่ธรรมโดยวิธีการสนทนาธรรมตอบปัญหาธรรมและโต้วาทะกับทั้งคนในและนอกศาสนาส่วนพระนางสามาวดีอาศัยอำนาจแห่งเมตตาจิตโน้มน้าวให้พระสวามีและบริวารหันมาศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ด้านปกป้องพระพุทธศาสนา ทั้งสองท่านปฏิบัติตามคำสอนด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าจนดวงตาเห็นธรรม การศึกษารวมปฏิบัติธรรมและเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเป็นการปกป้องพระพุทธศาสนามีให้ผู้ใดมาบิดเบือนหลักธรรม ด้านอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาทั้งสองท่านมีบทบาทด้านการถวายทานทั้งภัตตาหารเป็นประจำ

คำสำคัญ : บทบาทการส่งเสริม, อุบาสกอุบาสิกา, พุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This research article focused on 1) to study the promotion of Buddhism of Lay Person's Role in Theravada Buddhist scriptures and 2) to study the roles of the Jittakahabadi and Phra Nang Samawadi and guidelines for promoting Buddhism in various aspects in Theravada Buddhist Scriptures By using documentary research, the results revealed that.

There are five aspects of promoting religious strategies that appear in the Buddhism Doctrines: (1) In the field of Dharma study (2) Dharma practice (3) In the field of dharma propagation (4) The protection of Buddhism worshiper have a role, and (5) In respect of the patronage of Buddhism worshiper has a duty.

After the study analyzing the roles of promoting Buddhism of Jittakahabodee layman and Phranang Samawadee laywoman, the researcher found that the role of Dharma study for both of them was the first dharma study from the teachings of the Sovereign, Arahant and her maidservant, heard from the Lord Buddha and brought it to pass on the practice of Dharma. Besides both of them, they practiced according to the principles of good layman and laywoman, but also practiced with perfect morality, concentration and wisdom according to the path. Received from listening to the dharma until they attained Anakamee and the Sodaban. In propagating

the Dharma, they propagated of the Dharma through the practice of dharma and by virtue of mercy persuades the husband and his followers to turn to believe in Buddhism in protecting Buddhism.

Keywords : Role promoting , Person's , Theravada Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสืบมาตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเหล่าสาวก ได้ช่วยกันทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าให้กว้างไกล และคอยอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นสืบมา สภาพการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ในประวัติพระพุทธศาสนาได้ดำเนินการโดยคณะสงฆ์ผู้มีอำนาจทางการปกครองและผู้มีอำนาจทางการเงิน ตลอดจนประชาชนทั่วไป โดยประพฤติกปฏิบัติเกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนาตามบทบาทและอำนาจหน้าที่ของแต่ละบุคคล ส่วนใหญ่มุ่งอุปถัมภ์และคุ้มครองพุทธศาสนธรรม ซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเอาไว้ อย่างไรก็ตามการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน ต้องครอบคลุมทุกองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา คือ ศาสนธรรม โดยการศึกษาพระธรรมให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง แล้วนำมาปฏิบัติ และเผยแพร่ให้คนอื่นได้ปฏิบัติตาม ศาสนบุคคล โดยการส่งเสริมสนับสนุนและอุปถัมภ์และคุ้มครองศาสนบุคคลที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตามคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนการสร้างศาสนทายาท เพื่อเป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ศาสนสถาน โดยการกำหนดหลักเกณฑ์การสร้างวัดและตั้งวัดให้เหมาะสมกระจายอำนาจการดูแลรักษาไว้ให้กับชุมชนในพื้นที่เพื่อให้มีความรู้สึกรักหวงแหน และมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของวัด ศาสนวัตถุ ได้แก่ การดูแลรักษาและเคารพบูชารูปพระพุทธรูป และพระสาวก และน้อมรำลึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ ที่ช่วยให้สรรพสัตว์รอดพ้นจากความทุกข์ ศาสนพิธี โดยศึกษาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้รู้ซึ่งถึงคุณค่าความสำคัญ ช่วยกันรักษาปฏิบัติตามและถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ปฏิบัติสืบไป

ในทุกครั้งที่พระพุทธศาสนาได้เผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์ เรามักจะกั้นพื้นที่วิกฤตการณ์ให้แก่ ศาสดาและศาสนธรรมอยู่เสมอ แต่องค์ประกอบหนึ่งซึ่งมักจะรับการตั้งข้อสังเกตและตั้งคำถามอยู่เสมอ คือ ศาสนบุคคล ซึ่งศาสนบุคคลนั้น พระพุทธเจ้าได้ส่งต่อพระพุทธศาสนา หรือในความหมายตามพระไตรปิฎก คือธรรมวินัยโดยทรงย้ำเตือนว่า

“โดยกาลล่วงไปแห่งเราธรรมวินัยจะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” คำว่า “เธอทั้งหลาย” ในบริบทนี้ หมายถึง พุทธบริษัททั้ง 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เมื่อใดก็ตาม องค์ประกอบของพระพุทธานุศาสนานี้ ๑ จะได้รับผลกระทบในเชิงลบ ตัวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดคำถาม คือ พุทธบริษัททั้ง 4 ดังที่กล่าวแล้วและในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ พุทธบริษัทบางกลุ่มกำลังเป็นต้นเหตุแห่งวิกฤตศรัทธา กล่าวคือ เป็นต้นเหตุที่ให้แก่กลุ่มคนที่มีศรัทธาหรือมีศรัทธาคลอนแคลนในพระพุทธานุศาสนากำลังเสื่อมศรัทธาและทำให้กลุ่มคนที่ไม่ศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้วหันหลังให้แก่พระพุทธานุศาสนามากยิ่งขึ้น (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2564: ออนไลน์)

จากหลักฐานการเสื่อมสูญของพระพุทธานุศาสนาในชมพูทวีปและลังกาทวีป ทำให้ทราบถึงสาเหตุหลังเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองซึ่งเป็นผลกระทบต่อจากสงคราม โดยกษัตริย์ที่เป็นพุทธศาสนิกชนรบแพ้กษัตริย์ที่เป็นศาสนิกชนอื่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอุบาสกอุบาสิกาที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธานุศาสนา ผ่านรูปแบบการปฏิบัติตนตามหลักอุบาสกธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่มีคุณสมบัติ 5 ลักษณะ คือ 1) มีศรัทธา 2) มีศีล 3) เชื้อกรรม ไม่ถือมงค 4) ไม่แสวงหาบุญนอกศาสนา 5) ทำอุปกกรรมในพระพุทธานุศาสนาและยังมีข้อที่ควรศึกษาสำคัญที่แสดงว่าอุบาสกอุบาสิกา นั้น มีบทบาทสำคัญต่อการธำรงไว้แห่งพระพุทธานุศาสนา กล่าวคือ โครงสร้างของพุทธบริษัทโดยเฉพาะบทบาทของอุบาสกอุบาสิกา นั้น ถือได้ว่าเป็นปัจจัยแห่งความเจริญรุ่งเรือง และธำรงไว้แห่งพระพุทธานุศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2553: 8-9)

การรักษาความมั่นคงของพระพุทธานุศาสนาไว้ให้มั่นคงนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับบุคคลเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นความรับผิดชอบของทุกคนในสังคม เมื่อครั้งพระองค์จะเสด็จปรินิพพาน มิได้ส่งมอบอำนาจในการบริหารปกครองแก่ใคร จะทรงรับสั่งให้คณะสงฆ์ด้วยทุกคนในสังคมถือหลักการสำคัญ คือ พระวินัย ความมั่นคงหรือไม่มั่นคงของพระธรรมวินัย (สังฆธรรม) นั้นขึ้นอยู่กับพฤติกรรมและการเอาใจใส่ในการศึกษาของบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 199: 148)

การดำรงอยู่ของพระสังฆธรรม ก็คือ การที่พุทธบริษัททั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายวัด ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณีทุกระดับตั้งแต่ระดับเถระมีขนิมาและนวกะ และฝ่ายบ้านเมือง ก็คือ อุบาสก อุบาสิกา เอาใจใส่ในการประพฤติกกรรม เป็นผู้มีความสุขรู้ ความสามารถในการศึกษาพระพุทธานุศาสนา ด้วยการศึกษาคำสอนที่เข้าใจในพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ และลงมือปฏิบัติตามคำสอนนั้นตามสมควรแก่ตน หากมีการจับเรื่องพระธรรมวินัย

นั้น ก็สามารถที่จะหักท้วงหรือโต้แย้ง เพื่อปรับข้อผิดพลาดเหล่านั้น ให้ตรงตามหลักคำสอน มากยิ่งขึ้นได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม16 ข้อ156: 262)

สังคัมของพระพุทธศาสนานั้น จะรักษาอรรถสัจธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เอาไว้ให้ยืนนานย่อมขึ้นกับหลักของการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายวัดและฝ่ายชาวบ้าน ทุกฝ่ายล้วนเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการรับผิดชอบในความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในอนาคต

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงยกย่องอุบาสกอุบาสิกาผู้สร้างคุณประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนา ที่เป็นกำลังสำคัญ ในการรับภาระการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำนวนมาก โดยทรงยกย่องให้เป็นเลิศ คือ เอตทัคคะในด้านต่าง ๆ เทียบเท่าหรือคล้าย ๆ กับฝ่ายพระภิกษุและภิกษุณี เช่น ทรงแต่งตั้งจิตตคหบดีชาวเมืองมัจฉิภาสณฑ์ เป็นเอตทัคคะในด้านการแสดงธรรม ส่วนในฝ่ายอุบาสิกาก็ได้แต่งตั้งนางสามาวดีเป็นเอตทัคคะในด้านมีจิตเมตตา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 249: 31)

ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสกและอุบาสิกาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทโดยเฉพาะบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของจิตตคหบดีและพระนางสามาวดีอันจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้กับอุบาสกอุบาสิกาในปัจจุบันเพื่อให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของจิตตคหบดีและพระนางสามาวดี

ระเบียบวิธีวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาหลักการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสกและอุบาสิกา ชีวิตประวัติของจิตตคหบดีและพระนางสามาวดี บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของจิตตคหบดีและพระนางสามาวดี การวิเคราะห์บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของจิตตคหบดีและพระนางสามาวดี และการนำแนวทางการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของจิตตคหบดีและ

พระนางสามาวดีมาประยุกต์ใช้กับอุบาสกอุบาสิกาในปัจจุบัน

ขอบเขตด้านเอกสาร เอกสารที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลงานวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ ก) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

ข) เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา หนังสือ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ งานวิจัย และบทความทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกา ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท สรุปผลการวิจัยดังนี้

1) บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ศูนย์เรียนรู้ที่มีชีวิต การส่งเสริมพระพุทธศาสนาหมายถึงการถ่ายทอดความรู้ทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติแก่บุคคลทั่วไปเพื่อให้ผู้รับการส่งเสริมสามารถพัฒนาตนเองจากการเรียนรู้หลักธรรมตามคำสอนของพระพุทธศาสนา จนนำไปสู่การปฏิบัติธรรมตามแนวทางพุทธวิธีเพื่อความสงบสุขและสามารถเผยแผ่ไปให้บุคคลอื่นต่อไปได้ อีกทั้งมีบทบาทในการอุปถัมภ์ศาสนบุคคล ทำนุบำรุงศาสนสถานสนับสนุนเข้าร่วมศาสนพิธี ปกป้องและคุ้มครองพระพุทธศาสนาทั้งจากภายนอกและภายใน ในสมัยพุทธกาลอุบาสกอุบาสิกาได้มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้มอบให้มีหน้าที่ที่จะต้องทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ที่สำคัญคือการรักษาพระธรรมวินัย

แนวคิดการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

บุคคลผู้นับถือพระพุทธศาสนา เรียกว่า พุทธบริษัท ประกอบด้วย บุคคล 4 กลุ่ม คือ (1) ภิกษุ (2) ภิกษุณี (3) อุบาสก และ (4) อุบาสิกา บุคคลเหล่านี้ จำแนกเป็น 2 ฝ่าย คือ บรรพชิต (นักบวช) และคฤหัสถ์ (ผู้ครองเรือน) หรือบรรพชิตกับฆราวาส พุทธบริษัททุกหมู่เหล่าต่างก็เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาาร่วมกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2558: 61) พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้แล้วว่า พุทธบริษัททั้ง 4 ทั้งพระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาหรือบรรพชิตกับคฤหัสถ์ ไม่ใช่แต่ฝ่ายใดฝ่ายเดียว เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา

เรามีสิทธิ์เท่ากัน และมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเอื้อเพื่อ เอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การที่จะต้องทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยก่อนที่พระองค์จะดับขันธปรินิพพาน ได้ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว มีบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ141: 146-147)

คำว่า “เธอทั้งหลาย” ในบริบทนี้ หมายถึง พุทธบริษัท 4 อันนี้ก็คือว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงมาตรฐานสังฆธรรมในพระพุทธศาสนาว่าเมื่อพระองค์นิพพานแล้ว ก็ให้ถือว่า พระธรรมวินัยนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2558: 63) เป็นศาสดา ดังนั้น หน้าที่สำคัญที่สุดของชาวพุทธหรือพุทธศาสนิกชน ก็คือ การรักษาพระธรรมวินัยนั้นเอง และพระศาสดายังได้ตรัสไว้แก่ มารผู้ใจบาปว่า

“เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวก...ภิกษุณีทั้งหลายผู้เป็นสาวิกา...อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวก...อุบาสิกาทั้งหลายผู้เป็นสาวิกาของเราจะไม่เฉียบแหลมไม่ได้รับการแนะนำไม่แก่ล้า ล้า ไม่เป็นพหูสูตร ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว แต่ยังไม่บอกแสดงบัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมปฏิหารย์ปราบปรามวาทที่เกิเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม10 ข้อ822: 388)

ก่อนพระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระองค์ได้วางแนวทางให้พุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ร่วมกันสืบต่อและคุ้มครองพระพุทธศาสนา มีหลักการสำคัญ 4 อย่าง คือ 1) พุทธบริษัท 4 ต้องศึกษาธรรมจนแตกฉานเป็นพหูสูตร 2) พุทธบริษัท 4 ต้องปฏิบัติธรรมตามที่ศึกษามาอย่างถูกต้องและได้รับผลการปฏิบัติ 3) พุทธบริษัท 4 มีความสามารถถ่ายทอดเผยแผ่ให้คนอื่นได้รู้ตาม 4) พุทธบริษัท 4 มีความสามารถการปราบปรามวาทนี้ มีหลักการทำหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนาได้ การการปราบปรามวาทนี้ มีหลักการสำคัญอยู่ที่การชี้แจงอธิบายหรือแสดงความจริงให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2558: 572)

จึงกล่าวได้ว่า การส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามี 5 ด้าน คือ (1) ด้านศึกษาธรรม (2) ด้านการปฏิบัติธรรม (3) ด้านการเผยแผ่ธรรม (4) ด้านการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา และ (5) ด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

2) บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของจิตตคหบดีและพระนางสามาวดี

ผลการศึกษา จิตตคหบดี คือบุคคลผู้ประกาศตนยึดพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิตแล้วศึกษาธรรมจนกระทั่งได้บรรลุธรรมขั้นต่างๆ ตั้งแต่ขั้นโสดาบันจนถึงขั้นอรหัตต์เป็นผู้ที่ดำรงตนอยู่ในสิ่งที่ไม่มีความเห็นผิดไม่คิดที่จะทำความชั่วอย่างเด็ดขาด เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในสรรพสิ่งอย่างแท้จริงโดยไม่ยึดติดในสิ่งต่างๆ

การศึกษาระบบของจิตตคหบดีเริ่มเมื่อครั้งได้เป็นเศรษฐีแทนบิดาผู้ล่วงลับไปแล้วได้เห็นพระมหานามเถระขณะบิณฑบาตด้วยอริยาบถอันน่าเลื่อมใส จึงได้นิมนต์และขอรับบาตรแล้วนิมนต์ไปยังบ้านของตนพร้อมถวายอาหาร เมื่อพระมหานามเถระฉันเสร็จก็ได้แสดงธรรมเรื่อง อายุตนะ 6 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 323: 315-316) จิตตคหบดีได้บรรลุธรรมด้วยวิธีรับฟังพระธรรมเทศนาจากพระอรหันต์สาวกของพระพุทธเจ้านั่นเอง

การปฏิบัติธรรมของจิตตคหบดีและพระนางสามาวดีนั้นหลังจากมีดวงตาเห็นธรรมจากการฟังพระธรรมเทศนาแล้วได้บรรลุในโสดาปัตติผลแล้วก็ประกาศตนเป็นอุบาสก อบาสิกาและปฏิบัติธรรมตถุการเป็นอุบาสก อบาสิกาที่ดีตามหลักอุบาสกธรรมและหลักอุบาสิกาทີติ

การเผยแผ่ธรรมของจิตตคหบดีด้วยวิธีแสดงธรรม สันทนาธรรมถามตอบ ปัญหาธรรม ปฏิบัติธรรมจนบรรลุให้ผู้อื่นเลื่อมใส ส่วนพระนางสามาวดีนั้นแม้ว่าบทบาทเด่นของพระนางจนพระพุทธเจ้าทรงยกย่องให้เป็นเลิศทางเมตตาแต่พระนางก็อาศัยผลจากการปฏิบัติธรรมจนบรรลุโสดาบันเป็นผู้เจริญด้วยเมตตาจิตให้พระเจ้าอุเทนเลื่อมใสและศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงนับได้ว่าทั้งจิตตคหบดีและพระนางสามาวดีเป็นส่วนหนึ่งของอุบาสก อุบาสิกาทิ้งหลายที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระนางเป็นผู้มีเมตตาจิตต่อผู้อื่นสูงยิ่งจะเห็นได้ว่าพระนางไม่เคยผูกใจเจ็บแค้นคนที่ปฏิบัติไม่ดีต่อพระนางเลย แม้ในตอนสุดท้ายเมื่อถูกหลอกให้เข้าไปอยู่ในปราสาทแล้วปิดประตูจุดไฟเผาพระนางก็ยังมิสตีไม่หวั่นไหวสอนให้หญิงบริวารทั้ง 500 คนเจริญเมตตาไปยังบุคคลทั่วไปอย่างมั่นคง พระนางสามาวดีจึงเป็นแบบอย่างของผู้มีเมตตาธรรม เป็นแบบอย่างของอุบาสิกาทີติเพื่อให้บุคคลทั่วไปเลื่อมใส ศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อปฏิบัติตามอันเป็นบทบาทการปกป้องพระพุทธศาสนาให้มีคุณค่าแก่การศึกษาธรรมปฏิบัติตาม เพื่อให้พระพุทธศาสนาได้สืบทอดต่อไปอย่างมั่นคง

บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาของพระนางสามาวดีอุบาสิกาที่ปรากฏเด่นชัด คือ การถวายทานทั้งในด้านอาหาร คือ ถวายภัตตาหารแก่ภิกษุ 500 รูป เป็นประจำแล้วยังอุปถัมภ์ด้วยเครื่องนุ่งห่มแด่ภิกษุสงฆ์ คือ ถวายจีวรแก่พระอานนท์ 500 ผืน ซึ่งยังประโยชน์แก่พระภิกษุทั้งหลายจึงนับได้ว่าพระนางสามาวดีผู้มีเมตตาจิตได้มีบทบาทในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

การส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกาได้พัฒนาไปหลายรูปแบบจากแต่เดิม ตั้งแต่สมัยพุทธกาล มีบทบาทในด้านการอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 คือ อาหาร (บิณฑบาต) เครื่องนุ่งห่ม (จีวร) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) และยารักษาโรค (เภสัช) เพราะ อุบาสิกาในสมัยพุทธกาล มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนามากกว่าอุบาสิกาในสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะอุบาสิกาในสมัยพุทธกาลนั้น มีความมุ่งมั่นต่อพระพุทธศาสนา ในฐานะที่ต้องการสำเร็จมรรคผลนิพพานโดยตรง โดยไม่ได้มุ่งเพียงแค่บุญสวรรค์เท่านั้น (ดวงกมล ทองคนารักษ์, 2547: 53) และเพื่อให้ภิกษุได้รับความสะดวกในการศึกษาปฏิบัติและเผยแผ่แสดงธรรมหรือตอบปัญหาธรรมแก่คนในบุคคล บุคคลในครอบครัว แก่คนที่รู้จักกัน และวิสัยชนธรรม กับพระภิกษุด้วย

ในส่วนของอุบาสก อุบาสิกา นั้น หากได้ปฏิบัติธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จะทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้เป็นอย่างดี เพราะการเผยแผ่หลักการพระพุทธศาสนา คือ การเผยแผ่ประกาศหลักคำสอน ชักจูงประชาชนให้มานับถือน้อมนำหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน หรือเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง (รังษี สุทนต์, 2544: 39-40) และเป็นการช่วยลดภาระแต่ภิกษุอีกทางหนึ่งด้วย ปัจจุบันการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกา ได้พัฒนาและขยายตัวโดยศาสนบุคคล ซึ่งเป็นบุคลากรทางศาสนาหรือศาสนาทายาท ผู้สืบอายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ เพื่อการทำหน้าที่รักษาความคงอยู่ของศาสนาอันเป็นการเพิ่มจำนวนสมาชิกใหม่ให้แก่ศาสนา และพัฒนาไปหลายรูปแบบจากแต่เดิมตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพื่อการอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย เพื่อให้ภิกษุได้รับความสะดวกในการศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่ทำการแสดงธรรมหรือตอบปัญหาธรรม เป็นต้น

ดังนั้น อุบาสกและอุบาสิกา จึงมีความสำคัญแก่พระพุทธศาสนา โดยได้ช่วยบำรุงพระภิกษุสามเณร และได้ทำงานเผยแผ่คำสั่งสอนตามความรู้ ในหนังสือเล่มนี้ได้อธิบายถึง

อุบาสกแต่ท่าน ทั้งอดีตชาติ อดีตกรรม ตระกูลถิ่นเกิด ชีวิตครอบครัว ความปรารถนา การพบเห็น การฟังพระสัทธรรมจากพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก การบรรลุธรรม การประกาศตนเป็นอุบาสก และภารกิจ ที่อุบาสกทั้งหลายที่ประพฤติเพื่อประโยชน์ต่อสังคม อันเป็นกำลังแก่การศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ เผยแพร่ธรรมะ แปรถัมภ์ธรรมะ และนำพาพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวตราบเท่าทุกวันนี้ (จำเนียร ทรงฤกษ์, 2552: 48)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

การศึกษาธรรมของอุบาสกอุบาสิกา เป็นการศึกษาผ่านการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกเมื่อเรียนรู้แล้วควรนำมาคิดใคร่ครวญพิจารณาด้วยตนเอง จนเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจแจ่มแจ้งตลอดจนรู้จริยมรรค การศึกษาธรรมนี้จึงเป็นการปูพื้นฐานที่จะนำไปสู่การปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ธรรมต่อไป

ผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติธรรมของอุบาสกอุบาสิกาเป็นการปฏิบัติธรรมด้วยตนเองเป็นหลักและเป็นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นวิธีที่จะช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงยิ่งขึ้น เพราะตราบใดที่ยังมีคนปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาก็ยังคงมีอยู่คู่โลกตราบนั้น เมื่อมีคนอื่นพบเห็นอุบาสกอุบาสิกาเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ก็จะทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำสั่งสอนผู้สนใจอื่นได้เป็นอย่างดี เป็นการช่วยลดภาระแก่พระภิกษุสงฆ์อีกทางหนึ่งด้วย

ผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลจึงเป็นการเผยแผ่ด้วยการแสดงธรรม อธิบายธรรมหรือตอบปัญหาธรรมแก่บุคคลหลายกลุ่มไม่ว่าบุคคลในครอบครัว คนที่อยู่ใกล้ชิดและคนที่รู้จัก ส่งผลดีของการส่งเสริมพระพุทธศาสนาโดยตรงจะเห็นได้ว่าอุบาสกอุบาสิกา ก็สามารถทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมได้อย่างดี

ดังนั้น การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาโดยการให้ทานจึงเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองให้พระสงฆ์ได้มีกำลังในการสืบทอดพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นปัจจัยนำไปสู่นิพพานอันเป็นเป้าหมายที่สำคัญของพระพุทธศาสนา อันมีการทำบุญให้ทานเป็นจุดเริ่มต้น เพื่อให้พระภิกษุได้รับทานอย่างทั่วถึง เพื่อประโยชน์ในโลกนี้ และโลกหน้าอันมีนิพพานเป็นที่สุด

กล่าวโดยสรุป ผลสัมฤทธิ์การปกป้องพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกาเป็นไปเพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์ทั้งสังฆมณฑล เพียงลำพังพระองค์เองอาจให้การดูแลสอดส่องไม่ทั่วถึงจึงต้องอาศัยอุบาสกอุบาสิกาช่วยกันปกป้องพระพุทธศาสนาอันเกิดจากทั้งบุคคลในศาสนาเองและนอกศาสนาอันอาจเกิดความเสียหายแก่พระพุทธศาสนา จึงเป็นบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของอุบาสกอุบาสิกาในการปกป้องพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงและยั่งยืน

สรุป

กล่าวโดยสรุป บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของจิตตคหบดีและพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทในลักษณะคล้ายกันกับอุบาสิกาทำนองอื่น ๆ จะมีโดดเด่นเป็นบางท่านตามความเป็นเลิศที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องในแต่ละด้าน แต่ละท่านคือ รั้งฟังธรรม การแสดงธรรม สนทนาธรรม ตอบปัญหาธรรม ปฏิบัติธรรม ตามมรรคผลที่ตนมีและถวายทาน ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าน่าจะเนื่องด้วยในสมัยพุทธกาล ยังไม่มีการใช้ตัวหนังสือและตัวเลข ดังนั้นการรั้งฟังธรรมจึงเป็นวิธีการเดียวที่จะทำการศึกษาธรรมและการแสดงธรรม สนทนาธรรมแต่ได้ตอบปัญหาธรรมปรับวาทะโต้เถียงกับคณนอกศาสนาก็เช่นเดียวกันในบทบาทด้านการเผยแผ่ธรรมและปกป้องพระพุทธศาสนา และสังคมในสมัยพุทธกาลยังไม่ซับซ้อนเช่นในเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน การบรรลุนิพพานของแต่ละท่านจากการฟังธรรมแล้วคิดวิเคราะห์ตามก็สามารถบรรลุได้ในแต่ละระดับเช่น โสตาบัน อนาคามีและอรหันต์ในมที่ สุด เช่นเดียวกับบทบาทด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาด้วยการถวายทานทั้งภัตตาหารเครื่องใช้และยาสำหรับพระภิกษุ จีวรและเสนาสนะสร้างอารามและวิหารถวาย

บรรณานุกรม

- จำเนียร ทรงฤกษ์. (2552). **ชีวประวัติพุทธอุบาสก (สมัยพุทธกาล) เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเพื่อนวล แม่พัว ทรงฤกษ์.
- ดวงกมล ทองคนารักษ์. (2547). “บทบาทและความสำคัญของอุบาสิกานในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. (2539). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2553). **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2558). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (14 กรกฎาคม 2556) **สถานการณ์พุทธบริษัทในสังคมไทย: ศรัทธาวิปริต หรือวิกฤติศรัทธา**. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2564, จาก <http://www.ps.mcu.ac.th/?p=1510>
- รังษี สุหนต์. (2544). “บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วนิดา ฉายาสุตบุตร. (2550). “การศึกษาวิเคราะห์ บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.